

بسم الله الرحمن الرحيم

راهکارهای اطاعت فرزندان از والدین

معصومه کعبی دورقی¹

طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) کنگان^۱

چکیده

از حقوق بسیار مهمی که بر گردن فرزندان می باشد، حق والدین است . خداوند در قرآن کریم فرزندان را ملزم به احترام کردن و ناراحت نکردن والدین کرده است. احسان کردن به والدین و اطاعت فرزندان از آنها از مهم ترین حقوق والدین شمرده شده است. در برخی موارد دیده شده که فرزندان از والدین اطاعت نمی کنند، برای اینکه این خصلت اخلاقی محقق شود، لازم است راهکارهای تبیین شود . پژوهش حاضر با هدف معرفی راهکارهای اطاعت فرزندان از والدین انجام گرفته و در پایان بدین موارد رسیده است: احترام به کودک، استفاده از کلمات محبت آمیز مودبانه، اولین الگوی اخلاق بودن والدین برای فرزندان، مطرح کردن خواسته های خود از کودک با لحن کودکانه، استفاده از شوخی و خنده، بازی و سرگرمی در مورد کودک، تشویق کردن فرزندان و هدیه دادن به آنها هنگام انجام کارهای پسندیده، تحقیر نکردن فرزندان و سرزنش نکردن آنها، مطرح کردن خواسته های خود و توضیح دادن دلایل آنها با مهربانی خوشرویی و خوش خلقی

کلید واژه :

تربیت، اطاعت، فرزندان، محبت، احترام، تشویق

حَقِّ والدین از حقوقی است که پدر و مادر بر فرزندان خویش دارند؛ رعایت این حقوق از دستورات مهم الهی شمرده شده و پس از حق خدا، آن را بزرگ‌ترین حق بر گردن فرزند دانسته‌اند.

در منابع دینی، احسان، احترام و اطاعت از والدین و تأمین نیازهای مالی آن‌ها از جمله حقوق پدر و مادر بر فرزند قلمداد شده است؛ در قرآن، پس از فرمان احسان به والدین، از فرزندان خواسته شده که نه تنها از بدرفتاری و کم‌ترین تندی با پدر و مادر بپرهیزند، بلکه در برابر آن‌ها فروتنی کنند و در زمان حیات و پس از مرگشان در حق آن‌ها دعا کنند. در احادیث معصومان نیز، نیکی در رفتار با پدر و مادر، از برترین و محبوب‌ترین اعمال نزد خدا و از ویژگی‌های بارز شیعیان شمرده شده است.

فقیهان اطاعت از پدر و مادر را در جایی که نافرمانی موجب آزارشان می‌شود، واجب می‌دانند؛ مگر اینکه امر به انجام گناه کنند؛ همچنین طبق فتوای آنان، بر فرزند واجب است که در صورت توانایی، مخارج پدر و مادر نیازمند خود را تأمین کند؛ اما در برخی موارد دیده شده که فرزندان از والدین اطاعت نمی‌کنند، برای اینکه این خصلت اخلاقی محقق بشه لازم است راهکارهایش تبیین شود.

سعیده سادات بطحایی در پایان‌نامه «بررسی فقهی حقوقی اطاعت فرزندان از والدین» بدین نتیجه می‌رسد؛ از آنجایی که بسیاری از والدین در امر و نهی فرزند به ضرری که در کوتاه مدت یا دراز مدت به فرزند وارد می‌شود و یا ضمانی که بر آن‌هاست توجه ندارند، از این رو قواعد فقهیه ی ضمان، لاجرح و لا ضرر برای دفاع از حقوق فرزند وضع شده است. هایم گینات در کتاب «والدین و تربیت فرزند» نسخه‌ای سراسرست برای تربیت کودکان همدلانه و در عین حال منظم ارائه می‌دهد و تکنیک‌های ارتباطی جدیدی را معرفی می‌کند که نحوه صحبت و گوش دادن والدین با فرزندانشان را تغییر می‌دهد. رویکرد نوآورانه دکتر گینات به فرزندپروری بر یک نسل کامل از متخصصان در این زمینه تأثیر گذاشته است و اکنون روش‌های او می‌تواند برای شما نیز مفید باشد؛ این کتاب به بررسی رابطه و ارتباط بین والدین و نوجوان می‌پردازد؛ نویسنده با استفاده از نمونه‌هایی از مکالمات بین والدین و نوجوانان، رویکردهای مضر و مفیدی را برای چنین ارتباطاتی نشان می‌دهد. نتایج تحقیق محمدجواد آخوندیان، سیده فاطمه نورانی پهنه کلایی و فریده عظیمی گلوگاهی در مقاله «بررسی راهکارهای مؤثر بر تربیت دینی فرزند در سبک زندگی اسلامی» نشان می‌دهد؛ عواملی چون احساس مسئولیت والدین به تربیت دینی فرزند، عدم تربیت تک بعدی، توجه به تفاوت‌های فردی، عدم سخت‌گیری، استفاده از روش‌هایی چون الگوسازی

دینی، عبرت آموزی، تشویق و ترغیب از جمله راهکارهای مؤثر و با اولویت در به نتیجه رسیدن تربیت دینی فرزند در سبک زندگی اسلامی می باشد .

پژوهش حاضر در صدد پاسخ به این پرسش است که برای اطاعت فرزندان از والدین چه راهکارهایی می توان ارائه داد؟ و برای پاسخ به این پرسش یاد شده این موارد را بررسی می کند: احترام به کودک، استفاده از کلمات محبت آمیز مؤدبانه، اولین الگوی اخلاق بودن والدین برای فرزندان، مطرح کردن خواسته های خود از کودکان با لحن کودکانه، استفاده از شوخی و خنده و بازی و سرگرمی در مورد کودکان، تشویق کردن فرزندان هنگام انجام کارهای پسندیده، تحقیر نکردن فرزندان و سرزنش نکردن آنها، مطرح کردن خواسته های خود و توضیح دادن دلایل آنها با مهربانی، خوشرویی و خوش خلقی

۱.۱. احترام به کودک

اولین راهکار که برای آموزش اطاعت فرزندان از والدین است ، احترام به کودک می باشد

ایجاد شخصیت در کودک یکی از فصول اساسی تربیت است. برای اینکه کودک در نفس خود احساس حقارت نکند لازم است که پدران و مادران از دوران ابتدای کودکی به این امر مهم توجه داشته باشند و با رفتار و گفتار خویش شخصیت را در فرزندان خود پرورش دهند و با آنها طوری رفتار نمایند که کودکان استقلال خود را باور کنند .

با مطالعه ی زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) درس های مهمی درباره ی چگونگی برخورد درست با کودکان و نوجوانان می توان آموخت. ایشان نه تنها مهرورزی و محبت به کودکان را در محور رفتار خود با ایشان قرار داده بود، بلکه شخصیت انسانی و قابل احترامی را برای آنان قائل بود، و این در سیره ی نظری و عملی ایشان مشهود است. یکی از راه های بارور ساختن شخصیت اطفال احترام نهادن به آنها و خودداری از توهین و تحقیر آنان است. پیامبر از اوایل ولادت تا دوران از شیر گرفتن و سال های بالاتر همواره مراقب کودکان خویش بودند، آنان را هدایت می کردند و هر زمان به تناسب در راه تکامل روحیشان به آنها احترام می کردند. نقش والدین در این میان به دلیل آنکه نقش اساسی را در بذل و محبت و احترام به کودک دارند، از همه مهمتر است ، پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به پرستار امام حسین علیه السلام در کودکی می فرماید : « لباس را آب تطهیر می کند ولی چه

چیزی می‌تواند غبار کدورت و عقده حقارت را از قلب فرزندم برطرف کند.^۲ پس این شخصیت بزرگ می‌تواند اسوه و الگوی جهان بشریت باشد برای احترام گذاشتن به کودکان، از آن جایی که احترام گذاشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت (علیهم السلام) به کودکان باعث اطاعت آنها در زندگی شده است پس ما باید آنها را الگوی خود قرار دهیم. این یک چیز بدیهی است که اگر ما به شخص احترام گذاشتیم در مقابل آن شخص به ما احترام می‌گذارد و اگر خواسته‌ای از او داشته باشیم برای پاسخ به احترام، از ما اطاعت می‌کند و خواسته ما را انجام می‌دهد. بنابراین احترام به کودکان اولین راهکار برای آموزش اطاعت فرزندان از والدین می‌باشد.

۲. استفاده از کلمات محبت آمیز مودبانه

یکی از بهترین وسائل دومین راهکار برای آموزش اطاعت فرزندان از والدین استفاده از کلمات محبت آمیز مودبانه است. پرورش عواطف کودکان و تربیت آنها، نوازش و ابراز مهر و محبت نسبت به آنهاست. همان گونه که کودک به غذا، آب، هوا و خواب نیازمند است به محبت و نوازش، مطبوع‌ترین غذای روان کودکان نیز محتاج است. کودک از بوسیدن، بوییدن، در آغوش پدر و مادر رفتن، خشنود و مسرور می‌گردد و لذت می‌برد.

در سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) به طور فراوان شاهد اظهار محبت ایشان به کودکان و خردسالان هستیم. سیره عملی ایشان بیان محبت و علاقه نسبت به کودکان بوده است. محبت ریشه اصلی و بنیاد نیک و مایه اساسی سجایا ارزش‌های انسانی است تا جایی که امام صادق (علیه السلام) در ضمن حدیثی فرموده است: «حل الدین الا الحب»^۳؛ آیا حقیقت دین جز محبت و دوستی چیز دیگری است؟ تمام کوشش‌های پیامبران الهی در تبلیغ دین، تمام فداکاری‌های مردان الهی از یک منشا نیرو می‌گیرد و آن حب خدا و حب به دین خدا است.

حب و نوازش والدین به کودک به او شجاعت و اعتماد به نفس می‌بخشد و روحیه او را در برابر مشکلات قوی می‌سازد. اکسیر محبت داروی بسیاری از دردها و بیماری‌های روحی و حتی جسمی کودک است او با محبت آرام و شاداب می‌شود و غنچه دلش شکوفا می‌گردد.

فلسفی، محمد تقی، گفتار فلسفی کودک، ص ۱۱۱^۲

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۸، ص ۸۰^۳

مقابل ما نایستند و مطیع ما باشند نباید آنها را تحقیر و سرزنش کنیم از این رو مورد دیگری که برای آموزش اطاعت فرزندان از والدین برشمرده شده است ، تحقیر نکردن و سرزنش نکردن فرزندان است

مطرح کردن خواسته‌های خود و توضیح دادن دلایل آنها با مهربانی خوشرویی و خوش خلقی

مطرح کردن خواسته‌های خود و توضیح دادن دلایل آنها با مهربانی و خوشرویی و خوش خلقی از جمله همانگونه که کودک به غذاهای جسمی نیاز راهکارهاییست که برای اطاعت فرزندان از والدین شمرده شده است دارد به غذاهای روحی نیز نیازمند است و مهربانی با وی بهترین غذای روحی برای کودک است زیرا کودک از بوسیدن بوییدن خوشنود می‌شود و لذت می‌برد یکی از بهترین روش‌های پرورش درست عواطف کودکان نوازش و ابراز محبت به آنهاست پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) افزون بر دستورهایی که در این باره به پیروان خود می‌داد در عمل به آنها نیز پیشگام بود؛ انس بن مالک می‌گوید « من هیچکس را ندیدم که با خانواده خود از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) مهربان‌تر باشد »^{۲۹}؛ یکی از تعریف‌هایی که قرآن کریم از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) دارد این است که صاحب خلق عظیم است ؛ «انک لعلی خلق عظیم»^{۳۰}؛ در جای دیگری به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) خطاب می‌شود « فبما رحمه من الله لنت لهم ولو كنت فضا غليظا القلب لانفضوا من حولك»^{۳۱} ؛ ای پیامبر به واسطه مهر و رحمتی از جانب خداست که با مردم مهربان گشته‌ای و اگر خشن و سنگدل بودی مردم از دور تو پراکنده می‌شوند؛ این فرمایش خداوند به پیامبر نشان دهنده این است که پیامبر به خاطر مهربانی؛ خوشرویی و خوش خلقی است که توانست مردم را به پیروی از دستورات الهی دعوت کند و مردم را هدایت کند، اگر پیامبر سنگدل و خشن بود، هرگز نمی‌توانست کسی را جذب کند و مردم را به اطاعت از فرمان الهی دعوت کند و هیچکس از او پیروی و اطاعت نمی‌کرد پس اگر والدین هم به تبعیت از سیره رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) خواسته‌های خود را با مهربانی و خوشرویی برای فرزندان‌شان مطرح کنند و دلایل آنها را توضیح دهند؛ فرزندان هم قانع می‌شوند و به این درک می‌رسند که این خواسته‌ها به نفع خودشان است و اگر والدین این خواسته‌ها را از آنها می‌خواهند به این دلیل است که مصلحت و نفع آنها را می‌خواهند؛ این خوشرویی و مهربانی باعث ایجاد حس صمیمیت بین والدین و فرزندان می‌شود وقتی این حس صمیمیت و نزدیکی با والدین خود را درک می‌کنند سعی می‌کنند که از پدر و مادر خود پیروی کنند و آنها را ناراحت نکنند .

ابن کثیر ، اسماعیل ، السیره النبویه ، ج ۴ ، ص ۶۱۲ ۲۹

قلم / ۴ ۳۰

آل عمران / ۱۵۹ ۳۱

بنابراین مطرح کردن خواسته های خود و توضیح دادن دلایل آنها با مهربانی، خوشرویی و خوش خلقی از جمله راهکارهاییست که برای اطاعت والدین از فرزندان شمرده شده است.

نتیجه

انسان ها ذاتاً علاقمندند که دیگران به آنها احترام بگذارند و این مسئله شامل همه طبقات از بزرگسال تا خردسال می شود؛ به کودکان احترام بگذاریم، آنها هم سرمایه های عظیم و ارزنده جامعه هستند و هم از این قاعده مستثنا نیستند، به خصوص اگر این اکرام و اظهار محبت به آنها در مقابل دیگران باشد؛ احترام به کودکان یکی از عوامل مهم در جذب و اطاعت آنهاست اگر پدر و مادری به فرزند خود احترام بگذارند در تربیت او موفق ترند چون کودکان در این صورت بهتر به سخنان و نصایح والدین خود گوش می دهند؛ اگر به شخصیت آنها بی احترامی یا توهین شود، این رفتار دشمنی و کینه آنها را به همراه خواهد داشت.

در روانشناسی هم رفتارهای انسان یک معنی و توجیه دارد و آن هم فرار از حقارت است بنابراین اکرام کردن و بزرگ دانستن همه تربیت خواهد بود؛ احترام به کودکان در شخصیت آنها تاثیر بسزایی دارد اکرام کردن و احترام گذاشتن به کودکان و فرزندان باعث ایجاد احساس بزرگی و محترم بودن در کودکان می شود محصولات شیرینی چون عزت و اعتماد به نفس به بار می آورد، پس اگر بخواهیم که فرزند خود را بسیار متشخص و با اعتماد به نفس تربیت کنیم، به کودکانمان احترام بگذاریم حتی وقتی که قصد تنبیه آنها را داریم از هر گونه اقدامی که موجب تحقیر او می شود خودداری کنیم؛ فرزندان والدینی که به کودک خود احترام می گذارند اعتماد به نفس بیشتری دارند در نتیجه فرزندان محترم توسط والدین فرزندان مطیع هستند، مقاله حاضر راهکارهای اطاعت فرزندان از والدین را بررسی کرده و به این موارد رسیده است:

۱. احترام به کودک.

۲. استفاده از کلمات محبت آمیز مودبانه.

۳. اولین الگوی اخلاق بودن والدین برای فرزندان.

۴. مطرح کردن خواسته های خود از کودکان با لحن کودکانه

۵. استفاده از شوخی و خنده و بازی و سرگرمی در مورد کودکان

۶. تشویق کردن فرزندان و هدیه دادن به آنها هنگام انجام کارهای پسندیده

۷. تحقیر نکردن فرزندان و سرزنش نکردن آنها

۸. مطرح کردن خواسته‌های خود و توضیح دادن دلایل آنها با مهربانی خوشرویی و خوش خلقی.

۱. حوزه نت، احترام به کودک در اسلام .
۲. سایت پژوه، برگرفته از « مقاله حق والدین بر فرزندان در سیره نبوی ».
۳. گنجینه معارف آثار نامطلوب تحقیر کودکان توسط والدین.
۴. صنعانی، عبدالرزاق، تحقیق: حبیب الرحمان الاعظم، منشورات المجلس العلمی، ج ۹، ص ۱۲۹
۵. متقی هندی، کنز العمال، تحقیق: شیخ تبری حیانی، شیخ صفوه السقا، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۰۹: ۵، ج ۱۶، ص ۴۱۹.
۶. شیخ صدوق، محمد بن علی، الامالی، ص ۶۷۳، ۶۷۲، المجلس الخامس والثمانون، ح ۶.
۷. حر عاملی، حسن بن علی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۱۴، باب ۳ من ابواب النفقات، ح ۱ .
۸. بیهقی، ابوبکر، دلائل النبوه، ج ۱، ص ۲۳۱، بیروت، دارالکتب العلمیه، چاپ اول، ۱۴۰۵.
۹. سایت مادرشو، نقش خندیدن وحس شوخ طبعی در رشد کودکان .
۱۰. نسائی، احمد بن شعیب، سنن نسائی، ج ۲، ص ۲۲۹، باب ۸۳ من کتاب التطبيق، ح ۱۱۴۱ .
۱۱. الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۵، باب ۸۳ من ابواب احکام الاولاد، ح ۴.
۱۲. طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، ج ۱۹، ص ۱۶۴.
۱۳. محمدیان، بهرام، رحیمی، آسیه، نگاهی دیگر به حقوق فرزندان از دیدگاه اسلام، ص ۱۴۱.
۱۴. حر عاملی، حسن بن علی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۸۶، باب ۹۰ من احکام الاولاد، ح ۲.
۱۵. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۶۸، ح ۱۶.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۶، ص ۵۰، باب بر الاولاد، ح ۵.
۱۷. فلسفی، محمد تقی، گفتار فلسفی کودک، ص ۱۱۱.
۱۸. ابن کثیر، اسماعیل، السیره النبویه، بیروت، انتشارات دارالکتاب عربی، ۱۴۲۰: ۵، جزء ۴۰، ج ۴، ص ۶۱۲.

۱۹. مجله طوبی، تربیت محبت آمیز بهترین هدیه برای کودک، مهر و آبان ۱۳۸۸، شماره ۳۶.
۲۰. سایت راسخون تشویق کردن چه تأثیری در تربیت کودک دارد، تاریخ انتشار: ۱ تیر ۱۳۹۹ .
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۸، ص ۸۰، ح ۳۵.
۲۲. حر عاملی، حسن بن علی، وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۱۷۰، باب ۱۵ من ابواب الامر والنهی، ح ۱۶.
۲۳. ورام، مسعود بن عیسی، مجموعه ورام، ج ۱، ص ۳۴.
۲۴. شیخ مفید محمد بن محمد، الامالی، ص ۲۲۲، المجلس السادس والعشرون، اوخر حدیث ۱ .
۲۵. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱۶، ص ۵۰، باب بر الاولاد، ح ۵ .
۲۶. جمعی از نویسندگان، معجم الوسیط، ج ۱، ص ۱۹ .
۲۷. مرجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، ص ۸۱.